

A szellemi szükségmunkások ügye

Írta:

DR CSIZMADIA ANDOR

Győr szab. kir. város aljegyzője

A konjunktúra utáni idők kitermeltek egy új embertípust, amely diplomával, vagy érettségivel a kezében a szellemi pályákon elhelyezkedni nem tudott, kenyérért kilincselte hivatalok párnázott ajtóit előtt, míg egyszer csak munkát kapott. A munka neve szükségmunka lett, mert szükségben volt az, aki kapta, szükségben volt az, akinek adni kellett, nehogy az értelmiség körében kirobbanjon a szociális feszültség. A munkás neve pedig: szellemi szükségmunkás.

Az értelmiségi ifjúság munkanélkülisége főleg a városokban ütötte fel a fejét. Falun a munkanélküliség az agrárproletariátus különféle megnyilvánulásaiban jelentkezett, városban a szellemi és ipari életben. Míg azonban az utóbbi munkanélküliség időnkint, különösen a technika fejlődésével ismét és ismét felütötte a fejét, a szellemi munkanélküliség új jelenség volt.

Veszélyességére talán nagyobb az előbbinél, mert ha a társadalom vezető osztálya, vagy a vezetésre hivatottak erői parlagon hevernek és nem fejthetik ki hasznos működésüket a nem-

zeti élet javára, kérdés, hogy azok az energiák nem használnának-e fel olyan célokra, melyek nem a nemzet érdekeit szolgálják?

Ez a belátás és a segíteni akarás vezette a városok vezetőségét akkor, mikor 1929—1930-as években, különösen pedig a nagy gazdasági válság idején megszervezett inségakció során gondoskodni kívántak a szellemi munkanélküliekről is. A gondoskodás kezdetben úgy történt, hogy majdnem minden város az adóösszeírási, majd a népszámlálási munkálatokra 80—100 pengős díjazással szükségmunkásokat alkalmazott, de beosztotta őket irodai munkára is. Legtöbb helyen helyesen fogták fel a szükségmunka fogalmát és miként a fizikai munkásokat, a felfogadott szellemi szükségmunkásokat is kéthavonként váltották, hogy így minden munkanélküli legalább egy időre kenyérhez jusson.

Ahogy az évek teltek, a szükségmunkások úgy jutottak mind nagyobb tömegben íróasztalhoz. Még a háború előtti nemzedék (akik a háború előtt születtek) özönlött ki az iskolák padjaiból, a munkanélküliség grafikonján a lázgörbe a legfelső fokig kúszott. A legnehezebb viszonyok mellett is a városok vezetősége dicséretes szociális érzést tanúsított és igyekezett minden rászorulót munkához juttatni. Minthogy az igyekezet alátámasztásául

pénz is kellett, úgy segítettek a bajon, hogy az először 100 pengőt is elért havi fizetéseket le szállították. Előbb 80, majd 60, végül 40, sőt 30 P-re is. Így több embernek lehetett kenyéret adni, még ha a kenyér száraz is volt és lassankint egész megfeketedett.

A szellemi szükségmunkás pedig túrt, várt és remélt. Örült annak, ha csekély fizetéssel ottmaradhat az íróasztalnál. Mert néhány év alatt a szellemi szükségmunkás állandó lakosa lett a városok hivatali szobáinak. Néhol az összeköttetések, néhol a hivatalfőnök szociális érzése, máskor a jó munkaerő szüksége kellő indokot nyújtottak arra, hogy a kéthónapos alkalmazásból fél év, egy év, majd évek legyenek. Az összeköttetések mindig erős kapcsok a városoknál, ahol a törvényhatósági bizottság, vagy a képviselőtestület szoros viszonyban áll a város vezetőségével és kinek-kinek megvan a maga pártfogoltja. Jogszabály nem tiltja az alkalmazást, jöhet a méltányosság és a szellemi szükségmunkás marad. Máskor maga a hivatalfőnök is megsajnálja a valóban rászoruló, igyekvő fiatalembert és kieszközli az ott tartását.

Nagyon gyakran pedig a munkaerő szüksége indokolta a szellemi szükségmunkások maradását. Tudvalevő, hogy a változott és állandóan rosszabbodott gazdasági viszonyok ösz-

szefüggésben állanak a közigazgatás munkájával. Minél rosszabbak a viszonyok, annál több a munka. Az új szociális állam nem elégedhetik meg a liberális államrend által fenntartani kívánt jog és törvény pusztá érvényesülésével, hanem bele akar szólni, ha a közérdek megkívánja, az egyesek szociális rétegződésének kérdésébe is és a kisembert, akit már-már elnyelnek a hullámok, felrángatja arra a minimális életszínvonalra, ami az állam minden polgárának kijár. Ezek az új feladatok természetes jelentékeny munkát rónak a közigazgatásra, ami városokban különösen a háború után majdnem mindenütt meginduló szociális (szociálpolitikai) hivatalokhoz vezetett. Új probléma Magyarországon az idegenforgalom ügye, melyet megfelelő társadalmi szervek hiányában megint csak a városok vettek magukra, legújabbán munkatöbbletet jelent a légvédelem. Amellett munkát kíván a folyton bonyolódó adóigazgatás, a gazdasági helyzettel kapcsolatban behozott rendkívüli adók, ínségjárlékok, majd az adókedvezmények.

Ezek az új feladatok, valamint a felszaporodott bajok természetesen munkatöbbletet is jelentettek. A létszám viszont — amely a városokban amúgy sem volt nagyra méretezve — lapasztás alá került. Az országgyűlésnek, ha a költségvetés egyensúlyát helyre akarta állí-

tani, nemcsak a tisztviselők fizetése leszállításhoz, hanem a létszám apasztásához is hozzá kellett nyúlni. A létszámapasztás pedig az állami tisztviselőkön kívül kiterjedt a törvényhatósági és megyei városi alkalmazottakra is. Leapasztott létszám mellett a tisztviselői kar nem volt képes az új feladatoknak megfelelni és a közgyűlések hiába sürgették volna a létszám emelését, a mindenk felett álló pénzügyi politika ezt nem engedélyezhette. A városok mit tettek: a felnövekedett munkát ellátták a szükségmunkás okkal.

A szellemi szükségmunkás így lett állandó tagja a városigazgatásnak. Most már valóban szükség volt rá, mert a város apparátusa nem láthatta el megfelelően a közigazgatás munkáját. Ő tehát maradt és állandóan reménykedett, hogy sorsa jobbra fordul. A jobbrafordulás nem következett be. Kicsike bérét még kisebbre szabták, viszont tőle olyan munkát követeltek, amit tisztviselőnek kellett volna ellátni. Sok szellemi szükségmunkás esküt tett tisztviselőt kívánó állást tölt be, közigazgatási számfejtést végez, fogalmazási teendőket lát el. Viszont a városigazgatás arra sem méltatja, hogy szociális biztosításáról gondoskodjék. Az ínségmunkásokat nem kell biztosítani, így a szükségmunkások sem kerülnek biztosítás alá.

Mi lesz, ha valamelyik megbetegszik? Ki

gondoskodik róluk? Helyzetükre az is káros, hogy a városok maguk is érezvén, hogy az éven át eltöltött munka, még ha szükségmunka is, egyszer csak követeli a maga bérét, időnkint egy-két hónapra elbocsátják, őket, hogy ne legyen semmi követelni valójuk. Ha megszakítás van, későbbi alkalmazásuk esetén munkaidejük nem számít be nyugdíjba. Hiába fecsérték hát el.

Viszont a városok szempontjából is sok hátránnyal jár a szekerei szükségmunka. A szükségmunkás kevés fizetést kap, idővel elfásul, elveszti ambícióját és a fizetéshez »mérten« teljesíti kötelességét. Mindennek a könnyebb végét keresi, nem érzi át hivatásában rejlő felelősséget és igen gyakran rossz munkaerő. Akik sehol sem tudnak elhelyezkedni, azok is szükségmunkások lesznek. A város viszont erkölcsi kötelemben van velük, ha ennyi időt eltöltöttek, nehéz őket elbocsátani.

A szellemi szükségmunkások száma.

Hogy a szellemi szükségmunkások kérdése milyen fontos probléma a városok életében, bizonyítják azok az adatok, amelyeket viszonyaikra vonatkozólag összegyűjtöttem. A csonkaországi jelenlegi 56 város (a fővárost, 10 törvényhatósági jogú és 45 megyei várost beleszámítva) közül 50 városra vonatkoznak az alábbi

adatok. (6-ét nem sikerült megszerezniem.) A beszerzett adatok mindenesetre elég fényt vetnek a szellemi szükségmunkások problémájára. A beszerzett adatok szerint 1935-ben mintegy 1,300.000 pengőt költöttek a városok szellemi szükségmunkások dotálására, ami az ugyanakkori városi költségvetési kiadások végösszegének kb. 0.5%-a. *) A szellemi szükségmunkások száma 1937. január hó 1-én a városokban 3520 volt, melyből állandó alkalmazott 1620, változó 1900. Az állandó alkalmazottak szorosan nem is sorozhatók a szellemi szükségmunkások fogalma alá. Helyzetük átmenet a szellemi szükségmunkából a tisztviselői státusba, munkájukra legtöbbször szükség van. Jogi helyzetük ma még egyenlő amazokéval, ezért általában csak szükségmunkásokról beszélhetünk. A szellemi szükségmunkásokra fordított összegekből, a székesfőváros egymaga 613.000 P-vel veszi ki a részét és 1048 állandó, valamint 285 változó szellemi szükségmunkást alkalmaz. A vidékre marad a szellemi szükségmunkások létszámából 572 állandó és 1615 vál-

*) Megjegyzendő, hogy az ínségmunkások fizetése rem mindig a háztartás költségvetésének terhére történik, hanem külön az ínségakció költségvetésének terhére. A legtöbb városnál a szellemi szükségmunkások egy részét az ínségakció terhére, másik részét a háztartás rendes költségvetése terhére. Ez utóbbiak az állandó jellegű alkalmazottak, az ideiglenes kiegészítő munkaerők.

tozó. Ez igen tekintélyes szám, ha ugyanakkor összehasonlítjuk a vidéki városok státusbeli tisztviselőinek létszámával, amely 3.031-et tesz ki. (Ebben a számban csak a szorosan vett közigazgatási tisztviselők vannak benn, egyéb alkalmazottak, tanszemélyzet, üzemiek nem. V. ö. Városok Lapja 1936. évf. 780 1.)

A szükségmunkások szociális viszonyai.

Nem lesz érdektelen, ha foglalkozunk a szükségmunkások szociális viszonyaival. A szellemi szükségmunkásokat három kategóriába sorozhatjuk: diplomások, érettségizettek és 4 középiskolát végzettek. Járandóságuk a legtöbb városban e kategóriák szerint van megállapítva. A diplomások fizetése természetesen a legmagasabb. Havi 20 pengő és 105 P között változik. A legalacsonyabb fizetést Szegeden kapják, a legmagasabbat Békéscsabán, ahol eléri a fizetés a 105 P-t, bár 36 P-vel dotált diplomás ott is van. Általában 40—50—60 P a havi fizetésük. Budapesten is 60 P-t kapnak.

Az érettségizett szellemi szükségmunkásoknak valamivel csekélyebb összeggel kell megelégedniük. A legalacsonyabb itt is a szegedi szükségmunkásoké havi 15 P-re., a legmagasabb Egerben, ahol a nősek fizetése 80 P.

Természetszerűleg a 4 középiskolai végzettséggel rendelkezők kapják a legkevesebb fize-

tést, bár több városban nem tesznek különbséget diplomás, érettségizett és 4 középiskolát végzett között, hanem egyenlő fizetésben részesítik valamennyit. A 4 középiskolát végzettek fizetése legalacsonyabb szintén Szegeden, havi 10—12 P, legmagasabb Budapesten, Esztergomban, ahol havi 60 P-t kapnak. A teljes tárgyilagosság kedvéért már itt meg kell jegyeznünk, hogy Szegeden a minimális dotáció csak alapbér, melyhez családi pótlék és szorgalmi pótlék is járul. Szorgalmi pótlékkal együtt tehát a 4 középiskolát végzettek fizetése havi 20 P is lehet, amihez családtagonként 4 P családi pótlék járul.

A szorgalmi pótlék intézménye egyedül Szegeden van megvalósítva. Családi pótlékot mást is igyekeznek bevezetni. Így a fővárosban az egyedülálló szellemi szükségmunkás havi segélye 60 P, másodmagával élő egyén segélye 70 P s minden további eltartásra kötelezett 20 éven aluli keresetnélküli gyermek után, vagy eltartásra kötelezett munkaképtelen családtag után a havi segély 5—5 pengővel emelkedik. Baján a nőtlen (hajadon) szellemi szükségmunkás tekintet nélkül végzettségére havi 30 P munkabért, ha pedig nő, családós, havi 36.40 P bért kap. Ez utóbbiakat gyermekek száma szerint némi természetbeni (élelmiszer) segélyben is részesítik.

A szellemi szükségmunkások foglalkoztatása.

A szellemi szükségmunkások foglalkoztatásának vizsgálata idő és hely szerint történik. Amint már fentebb kifejtettük, az alkalmazás idejéhez viszonyítva ma már a szellemi szükségmunkásoknak két csoportja van: *a)* állandó, *b)* változó szellemi szükségmunkások. Az állandó szükségmunkások igen gyakran rendes tisztviselői munkakört látnak el s bizony a jól bevált munkaerőket nem szívesen cserélgetik. Az alkalmaztatás azonban az »állandóknak« sem jelent teljes állandóságot. A városok ugyanis attól tartanak, hogy azok, akik megszakítás nélkül szolgálnak, később jogigénnyel lépnek fel esetleges elbocsátás esetén munkaadójuk ellen és a városnak végkielégítést kell fizetni. Ezért az állandókat is 1—2 hónapra elküldik, vagy nem adnak nekik fizetést, hogy szolgálatukban megszakítás legyen. A változó szükségmunkások 1—10 havonként cserélődnek. A cserélgetésnél a ráutaltságot a legtöbb helyen figyelembe veszik.

A szellemi szükségmunkások foglalkoztatási helye úgyszólván az egész közigazgatás. Leggyakoribb mégis a szociálpolitikai munka, a statisztikai adatgyűjtés, összeírás, adó- és idegenforgalmi szolgálat. Működnek szükségmunkások a segédhivatalokban, mérnöki hivatalban, tűzör-ségnél, számvevőség-nél, anyakönyv-nél stb.

A szellemi szükségmunkások biztosítása.

Igen hátrányos a szellemi szükségmunkások szociális viszonyait tekintve az, hogy minden orvosi segítség, rokkantság, öregség esetére pedig védelem nélkül állnak. A szellemi szükségmunkásság jóllehet átmeneti intézmény, ma már annyira bevett a városoknál, hogy jó lenne — legalább az állandókra nézve — a betegségi, baleseti, öregségi és rokkantsági biztosítást kiterjeszteni. A helyzet ugyanis az, hogy belügyminiszteri rendelet az inségmunkásokra nem teszi kötelezővé a társadalombiztosítási bejelentést. A változó szellemi szükségmunkásoknál a rendelkezés intenciója megáll, de nem felel meg az állandóan alkalmazottaknál, akik állandó munkájukkal bizonyos, ha jogilag nem is, de erkölcsileg kötelmi viszonyba kerültek a várossal.

Több helyütt be is látták a biztosításnélküliség tarthatatlanságát és igyekeztek megoldást keresni. Tehát vagy bejelentették a szükségmunkásokat biztosításra az OTI-nál, vagy, ha a városnak van öregségi, rokkantsági stb. alapja, annak keretében intézték el a biztosítást. Néhol a biztosítás csak balesetre terjed ki, másutt úgy gondoskodnak, hogy betegség esetén ingyen orvosi kezelésben részesíttetik és kórházi ápolást is nyújtanak. (Ez a szegény betegeknel

is megvan, tehát nem külön segítség.) A bizto-
sítás feltétlenül rendezést kíván.

A kérdés tehát a mai élet egyik igen súlyos problémája, amely feleletre vár. Bizonyos, hogy a gazdasági viszonyok javulásával a szükségmunkások száma csökkenni fog. Az állam különféle akciói eredményeket hoznak a szellemi munkanélküliség enyhítésében. A háborús évfolyamú diplomás és érettségizettek száma nem szaporítja a meglevő munkanélkülieket. Végül a megszállott területekről menekült értelmiség is hovatovább elhelyezkedett, illetve feloldódott a nemzeti életben, nem jelent tehát konkurrenciát a csonkaország értelmiségének. A viszonyok tehát határozottan javulnak. A meglevők száma azonban olyan nagy, hogy közigazgatási adásban mindnyájukat még tíz évig sem lehet elhelyezni. Szekfü Gyula harmadik nemzedékének utolsó mohikánjai is nyugdíjazás előtt állanak, a negyedik nemzedek még erejének teljében most akarja a magyar liberális államot szociális állammá építeni, illetve az építést befejezni. A megoldás csak a gazdasági pályák fele vezet. A magyar értelmiségnek arra kell törekedni, megértve, hogy a tisztviselői pálya nem a munkanélküliek eldorádója. A havi 200 fix helyett jönni kell a bizonytalan, de tisztességes polgári nyereségnek. A toll mellé a rőfnek és az ollónak.